

اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال نوزدهم، شماره ۷۵، پاییز ۱۳۹۰

**بررسی نگرش کشاورزان روستاهای شهرستان بوئین‌زهر نسبت به  
نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی در ایجاد زمینه‌های مشارکت نهادمند  
آنان در تحقق اولویت‌های بخش کشاورزی**

دکتر پیمان فلسفی\*

تاریخ دریافت: ۸۹/۷/۱ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۲/۲۴

**چکیده**

نقش ترویج کشاورزی در نهادینه کردن مشارکت تولیدکنندگان در قالب سازمانهای کشاورزان انکارناپذیر و بی‌بدیل است. بخش عمده‌ای از وظایف این سازمانها عبارت است از ارائه خدمات آموزشی و ترویجی، انجام تحقیقات مشارکتی، دسترسی به فناوری نوین و نیز خدمات نهاده‌ای و بازاریابی که عمدتاً از طریق کشاورزان عضو صورت می‌گیرد.

در این مقاله ضمن بررسی نگرش پاسخگویان درخصوص نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی در ایجاد و تقویت سازمانهای کشاورزان و افزایش دانش و بینش تولیدکنندگان، اولویتها و میزان تمایل آنان در ایفای نقش ترویجی در بستری هدفمند و مبتنی بر مشارکت

e-mail: pfalsafi@maj.ir

\* دکترای ترویج و آموزش کشاورزی و مشاور وزیر جهاد کشاورزی

## اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

نهاده‌ها و پایدار در هر یک از زیربخش‌ها بررسی می‌شود. جامعه آماری این مطالعه شامل ۱۴۵۰ بهره‌بردار سرپرست خانوار در روستاهای حوزه آبریز رودخانه حاجی عرب واقع در دهستان سگزآباد است که تحت پوشش مرکز خدمات کشاورزی بوئین‌زهره و تعاونی تولید کشاورزی روستای سگزآباد قرار دارند. نتایج مبین ضرورت بهره‌مندی از تواناییها و قابلیت‌های سازمانهای کشاورزان در انجام امور مختلف ترویجی، تحقیقی و آموزشی است و تمایل کشاورزان در مشارکت در اجرای برنامه‌های ترویجی بخش کشاورزی نشان‌دهنده اهمیت و مزیت‌هایی است که در هر زیربخش وجود دارد و تشکیلات ترویج می‌تواند در قالب سازمان کشاورزان روستا از آنها بهره‌مند گردد.

طبقه‌بندی JEL: Q1, Q01, Q16

### کلیدواژه‌ها:

توسعه پایدار کشاورزی، ترویج کشاورزی، سازمانهای کشاورزان، نهاده‌ها شدن مشارکت

### مقدمه

توسعه کشاورزی در هر کشوری تابع مؤلفه‌های بی‌شمار و تعریف شده‌ای است که مورد توجه سیاستگذاران و متولیان توسعه بخش کشاورزی نیز هست. در واقع مهمترین وظیفه نهادهای تخصصی متولی کشاورزی در دنیا تسريع و تسهيل توسعه کشاورزی از طریق فراهم آوردن متغیرهای توسعه است که عمدتاً بر پایه سه عامل مهم و مؤثر فناوری جدید، کیفیت نیروی انسانی و تغییرات نهادی و سازمانی بنا نهاده می‌شود (عباسیان جهرمی و ملک محمدی، ۱۳۸۸). همچنین در تحقیقات متعددی که در ایران و جهان به منظور نهاده‌ها کردن روند توسعه کشاورزی انجام شده، بر نقش ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان نقشی اصلی و انکارناپذیر و بی‌بدیل تأکید شده است. به این ترتیب اگر بپذیریم که بی‌توجهی به ترویج کشاورزی

بررسی نگرش کشاورزان.....

مشکل توسعه پایدار در ایران است (کرمی، ۱۳۷۶) و هدف بنیادی ترویج ایجاد رشد (قلی نیا و قربانی، ۱۳۷۸) مبتنی بر عدالت اجتماعی برای افزایش بهره وری و ایجاد کیفیت مطلوب زندگی کشاورزان در کوتاه مدت و دراز مدت است، آنگاه نتیجه منطقی حاصل از اقدامات ترویجی افزایش کارایی و تخصص کشاورزان خواهد بود. در چنین شرایطی ترویج عاملی برای تبادل سازماندهی شده اطلاعات و نقل و انتقال هدفمند مهارت‌ها و پدیده‌ای نسبتاً جدید است.

از سوی دیگر نحوه ارتباط نظامهای تحقیق - ترویج و کشاورز در ایران بر ارتقای بهره وری بخش کشاورزی تأثیر گذار است به طوری که نظری و صدیقی (۱۳۸۸) ضمن تبیین عوامل مؤثر بر تقویت ارتباط متقابل نهاد ترویج و تحقیق، بر مشارکت دادن کشاورزان در فرایند تدوین دانش از طریق دو سویه کردن نظام دانش و اطلاعات کشاورزی، واگذاری اختیار اجرای طرحها به کشاورزان، تشویق آنان به تشکیل گروههای محلی و حمایت‌های نظام‌مند از آموزشهای مربوطه تأکید می‌کنند. در واقع ترویج کشاورزی به عنوان یکی از پیش شرطهای اساسی برای دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی، زمانی در این زمینه موفق خواهد بود و منجر به افزایش بهره وری می‌گردد که دیگر عوامل مؤثر همچون سیاستهای مناسب قیمتگذاری، خدمات بازاریابی و بازاریابی و نهادهای مورد نیاز فراهم باشند (بهادری، ۱۳۸۹).

این در حالی است که سوان سون (Swanson, 1997) نبود رابطه کاری نزدیک سازمانهای ملی تحقیق و ترویج کشاورزی را با طبقات مختلف کشاورزان و سازمانهای کشاورزان یکی از مهمترین مسائل نهادی دانسته که وزارتخانه‌های کشاورزی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه با آن مواجه هستند. بر این اساس میرزایی و همکارانش (۱۳۸۶) در ارزیابی کلی نظام ترویج کشاورزی ایران، ضرورت بازنگری اساسی در این نظام را مورد تأیید و تأکید قرار دادند. از منظر دیگر، امیرانی (۱۳۷۸) لزوم تحول و بازنگری و بازسازی در نظریه پردازی‌ها و نوسازی در ساختار سازمانی ترویج را مورد تأکید قرار داد.

بر این اساس سازماندهی گروه‌های فعال کشاورزان، کار بیشتر با گروه‌ها برای کارایی بیشتر و تأثیرگذاری، تقویت تماس فنی، مرور استراتژیهای ترویج و برنامه‌های گروه‌های کشاورزان، توسعه ارتباطات و تقویت مدیریت ترویج، برخی از استراتژیهای گوناگونی هستند که می‌توانند برای بهبود ظرفیت ترویج در سازمانهای کشاورزان طراحی شوند (FAO, 2002). از نظر کرودر (Crowder, 1996)، سازمانهای کشاورزان باید متعلق به خود کشاورزان باشند و به وسیله خودشان اداره شوند. بر این اساس سازمان ترویج می‌تواند نقش مهمی در مورد اینکه کشاورزان چگونه به طور مؤثر خودشان را سازماندهی کنند، ایفا نماید (Van Den Ban, 1990). از مجموعه این مباحث می‌توان نتیجه گرفت که اگر چه ارکان ترویج کشاورزی در طول دوران مختلف ثابت بوده و تغییر چندانی نکرده، اما نقشهایی که ترویج می‌تواند در زمانهای مختلف عهده‌دار شود، به تناسب شرایط حاکم بر فرایند توسعه و اهداف آن متفاوت بوده است. چگونگی تأثیرگذاری ترویج کشاورزی بر فرایند نهادینه شدن کشاورزان در ایران در سه مقطع زمانی پیش از اصلاحات ارضی، پس از اصلاحات ارضی و پس از انقلاب اسلامی در برخی مطالعات بررسی شده است (فلسفی و حسینی، ۱۳۸۳). اصل انکارناپذیر در این زمینه، برقراری فضای نهادی مناسب در نظام دانش و اطلاعات کشاورزی از طریق فعالیتهای ترویجی است (فلسفی و حسینی ۱۳۸۴). به دیگر سخن، ترویج کشاورزی باید به دنبال نهادینه کردن روابط بین اجزای مختلف انتقال دانش و فناوری از مراکز تحقیقات به کاربران این اطلاعات یعنی کشاورزان باشد؛ هدفی که نهادینه کردن مشارکت کشاورزان را به عنوان یک نقش جدید مورد توجه قرار می‌دهد. به این ترتیب باید گفت رابطه‌ای دوسویه بین نهادینه شدن مشارکت روستاییان و کشاورزان در قالب سازمانهای محلی روستایی و سهولت جلب مشارکت آنان در این سازمانها مشاهده می‌گردد. گل محمدی و شهبازی (۱۳۷۸) مشارکت (روستاییان) را به معنی توزیع مجدد قدرت اقتصادی و سیاسی به نفع تهیدستان روستایی می‌دانند که کنار گذاشته شده‌اند. سانتانام و همکارانش (Santhanam & et al., 1982) نیز این رابطه را تأیید می‌کنند و عقیده دارند که نهادینه شدن فعالیت کشاورزان، مشارکت بهتر آنان را به دنبال دارد.

بررسی نگرش کشاورزان.....

به عبارت دیگر آنگونه که باس (Bass, 1998) معتقد است، نهادها و سازمانها می‌توانند اقدام جمعی را تسهیل کنند و به محدودیتهای ناشی از کار فردی فائق آیند. احمدوند و شریف زاده (۱۳۸۸) نیز صرف نظر از وضعیت نظام بهره‌برداری کشاورزان، در یک نگاه کلی و فراگیر چارچوب نظری این بحث (مشارکت کشاورزان) را در چهار زمینه اصلی اجتماعی، فرهنگی، نگرشی و اقتصادی و منابع مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. در حالی که ویسی و رضوانفر (۱۳۸۹) به نقل از چمبرز، بر مبنای مفهوم مشارکت چهار رهیافت اساسی شامل: ۱. رهیافت مبتنی بر رفاه، ۲. رهیافت مبتنی بر تشریک مساعی، ۳. رهیافت مبتنی بر توانمندسازی و ۴. رهیافت مبتنی بر تعهد و پاسخگویی مسئولانه را مطرح می‌کنند

به این ترتیب می‌توان گفت که وجود سازمانها و نهادهای محلی متولی توسعه روستایی و توسعه کشاورزی ضروری است، به گونه‌ای که سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (FAO, 2002) نیز تأکید می‌کند تلاشهای تمرکززدایی بدون تقویت مؤسسه‌های روستایی و سازمانهای اجتماعی و داوطلب که مشارکت فعال مردم روستا در توسعه و فرایند تصمیم‌سازی را تسهیل می‌نمایند، موفق نخواهد شد. به علاوه توسعه ظرفیتهای پایدار برای مشارکت نیازمند راه‌حل‌های سازمانی و نهادی شامل ایجاد مشارکت مردمی خوداتکا و مستقل است. مددکاران ترویجی که در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ در نظام ترویج کشاورزی ایران مورد استفاده قرار گرفتند، نزدیکترین ویژگیها به این معنا را دارا می‌باشند، لکن این گروه نیز تنها در صورتی می‌تواند نقش خود را به صورت مستمر ایفا کند که در قالب سازمان غیردولتی مددکاران ترویج کشاورزی ایران ایفای نقش نماید (سعیدی و همکاران، ۱۳۷۹).

بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که مهمترین نقشهای سازمانهای کشاورزان عبارتند از: ارائه خدمات آموزشی و ترویجی، انجام تحقیقات مشارکتی، دسترسی به فناوری نوین و نیز خدمات نهادهای و بازاریابی. این نقشها که عمدتاً از طریق اعضا (کشاورزان) ایفا می‌گردد، می‌تواند افزایش کارایی ترویج و تحقیق دولتی و بسیج منابع و - به تعبیر فلسفی (۱۳۸۳) به نقل

از سینگ - استفاده نظام‌مند و چندوجهی، پایدار و درازمدت از منابع با اولویت توسعه منابع انسانی و بهبود کیفیت زندگی در سطح جامعه را نیز به دنبال داشته باشد. به این ترتیب در این مقاله ضمن بررسی نگرش پاسخگویان در خصوص نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی در ایجاد و تقویت سازمانهای کشاورزان و افزایش دانش و بینش تولیدکنندگان، اولویتها و میزان تمایل آنان در ایفای نقش ترویجی در بستری هدفمند و مبتنی بر مشارکت نهادینه و پایدار در هر یک از زیربخش‌های کشاورزی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

### روش تحقیق

این تحقیق از نوع توصیفی (غیر آزمایشی) است. تیلور (Tailor, 2000) به نقل از فرانسیسکو، روشهای آماری توصیفی را برای توصیف کمی چگونگی توزیع یک ویژگی معین در بین گروهی از مردم یا در یک جامعه و برای سازماندهی و ارائه داده‌ها به شکل خلاصه توصیه می‌کند. منصور فر (۱۳۷۶) نیز این نوع تحقیق را به منظور ارائه یک تصویر کلی از جامعه مورد مطالعه و دسته‌بندی گروه‌های آزمودنی از نظر صفات مختلف و توصیف ویژگیهای آماری مناسب می‌داند.

در این راستا طی سه مرحله، ویژگیهای کشاورزان مورد مطالعه و نگرش آنان در خصوص نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی و تمایل آنها به همکاری در فعالیتهای ترویجی در راستای تحقق اولویتهای در هر یک از زیربخش‌های نه گانه زراعت، باغبانی، دام، ماشین‌آلات کشاورزی، منابع طبیعی، امور زیربنایی، اقتصاد کشاورزی، تحقیقات کشاورزی و ترویج و نظام بهره‌برداری در سازمان کشاورزان روستا مورد بررسی قرار گرفته و سپس یافته‌ها و نتایج حاصل تجزیه و تحلیل شده است.

### روش جمع آوری اطلاعات

۱. مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای: به منظور تقویت مبانی نظری تحقیق و بهره‌مندی از نتایج مطالعات مشابه در سطح ایران و جهان قبل از انجام عملیات میدانی، مرور ادبیات تحقیق به

بررسی نگرش کشاورزان.....

صورت ژرفانگر و گسترده مورد توجه قرار گرفت. در این زمینه علاوه بر استفاده از اسناد و مدارک داخلی و خارجی در دسترس و منابع الکترونیکی، منابع کتابخانه‌ای در دانشگاه‌های کشور مالزی مورد بررسی پژوهشگر قرار گرفت.

۲. مطالعه میدانی: در مطالعه میدانی این پژوهش درفاز کمی برای به دست آوردن اطلاعات مورد نیاز به کشاورزان پنج روستای حوزه آبریز رودخانه حاجی عرب در دهستان سگزآباد، شهرستان بوئین‌زهرا استان قزوین مراجعه شد و با آنها در قالب پرسشنامه مصاحبه حضوری به عمل آمد.

### جامعه آماری

جامعه آماری در این تحقیق شامل بهره‌برداران سرپرست خانوار در روستاهای حوزه آبریز رودخانه حاجی عرب واقع در دهستان سگزآباد است که تحت پوشش مرکز خدمات کشاورزی بوئین‌زهرا و تعاونی تولید کشاورزی روستای سگزآباد قرار دارند. تعداد جامعه آماری کل در منطقه مورد مطالعه ۱۴۵۰ خانوار بهره‌بردار است.

در این تحقیق با توجه به ماهیت جامعه آماری و ویژگی روستاها و بعضاً تفاوتی که بین مناطق روستایی در دهستان مورد نظر وجود داشت، از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌ای متناسب استفاده گردیده است. از این روش نمونه‌گیری زمانی استفاده می‌شود که واریانس بین طبقات زیاد و داخل طبقات کم باشد. در این صورت جامعه را طبقه‌بندی می‌نمایند. برای آنکه نمونه انتخاب شده از همه واحدهای جامعه تعدادی را شامل شود، در داخل هر طبقه نمونه‌گیری مستقل انجام می‌گیرد؛ یعنی در داخل هر جامعه جزئی که در این مقام، خود یک طبقه نامیده می‌شود، با اصول مربوط به انتخاب تصادفی تعدادی از واحدها را به عنوان نمونه انتخاب می‌نماید (منصوف، ۱۳۸۰). در این تحقیق نیز منطقه مورد مطالعه براساس ویژگیهای جغرافیایی به پنج منطقه روستایی (پنج روستای مستقر در حوزه آبریز رودخانه حاجی عرب) در دهستان سگزآباد تقسیم شدند و از هر یک از روستاها (طبقات) نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌ای متناسب به عمل آمد.

برای تعیین حجم نمونه در این تحقیق براساس مراحل زیر عمل شده است:

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

الف) از آنجا که در این تحقیق روش نمونه‌گیری مورد استفاده روش احتمالی طبقه‌ای متناسب بوده است، برای تعیین حجم نمونه کل با توجه به اینکه حجم نمونه در مقابل حجم جامعه ( $N = 1450$ ) کوچک است، از فرمول کوکران استفاده شده است:

$$n = \frac{(t \cdot s)^2}{d^2}$$

که در آن  $n$  حجم نمونه کل،  $t$  مقدار  $t$  استیودنت با ۹۵ درصد اطمینان با  $1/96$ ،  $s$  انحراف معیار ۳۰ پرسشنامه برحسب متغیر اندازه خانوار که در مرحله پیش‌آزمون به دست آمده و برابر با  $2/18$  است و  $d$  نیز دقت احتمالی مطلوب می‌باشد که برابر  $0/785$  محاسبه شده است.

با توجه به انحراف معیار صفت‌های متغیر مورد مطالعه حاصل از رایانه و با توجه به واریانس صفت مورد نظر با نظر استاد راهنما، میزان  $0/785$  خطای مورد نظر به کمتر از نصف یعنی  $0/365$  تقلیل یافت که در نتیجه حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با  $n = 138$  محاسبه گردید.

ب) پس از تعیین حجم نمونه کل، به انتخاب نمونه‌ها در روستاهای پنجگانه مورد نظر از طریق محاسبه نسبت سهم جامعه کل به نسبت جمعیت بهره‌بردار هر روستا در جامعه کل پرداخته شد که نتایج آن به تفکیک روستاهای مورد مطالعه در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. جامعه آماری و تعداد نمونه به تفکیک روستا

ردیف	نام روستا	جامعه آماری	تعداد نمونه
۱	سگرآباد	۷۲۵	۶۹
۲	رودک	۳۲۶	۳۱
۳	رستم‌آباد	۱۵۷	۱۵
۴	یریجان	۱۳۶	۱۳
۵	حاجی عرب	۱۰۶	۱۰
۶	جمع کل	۱۴۵۰	۱۳۸



بررسی نگرش کشاورزان.....

### ابزار تحقیق

ابزار این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بوده که به صورت مصاحبه تکمیل گردیده است. این پرسشنامه با توجه به هدف کلی و اهداف اختصاصی تحقیق تنظیم شده است. بخش نخست پرسشنامه ویژگیهای فردی، اجتماعی و اقتصادی بهره‌برداران را مورد سؤال قرار می‌دهد. سئوالات مربوط به سازمان کشاورزان روستا به عنوان مدل پیشنهادی ترویجی برای نهادینه شدن مشارکت کشاورزان و سئوالات مربوط به نظرسنجی درخصوص عوامل تأثیرگذار بر ایجاد سازمانهای کشاورزان در جوامع روستایی نیز به ترتیب بخشهای دوم و سوم پرسشنامه را به خود اختصاص داده‌اند.

در این تحقیق با توجه به ماهیت و اهداف مورد نظر، اعتبار محتوایی پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است. به این منظور پس از طراحی پرسشنامه در بخشهای محتوایی مربوطه و براساس اهداف و فرضیات تحقیق کمی، پرسشنامه مقدماتی در اختیار برخی استادان دانشگاه و متخصصان ترویج کشاورزی قرار گرفت و پس از دریافت نظرهای آنها، اصلاحات مربوط به عمل آمد و سپس برای جمع‌آوری اطلاعات اقدام گردید.

در این تحقیق به منظور محاسبه قابلیت اعتماد از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. این روش معمولاً زمانی به کار می‌رود که هر یک از سئوالات آزمون دوتایی نباشد، بلکه به صورت درجه موافقت یا مخالفت باشد؛ یعنی گویه‌ها (پرسشنامه) به صورت چند گزینه‌ای باشد (منصور فر، ۱۳۸۰). روش آلفای کرونباخ برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسشنامه‌ها یا آزمونهایی به کار می‌رود که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند.

## اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

بر این اساس برای سنجش میزان قابلیت اعتماد پرسشنامه پس از تدوین آن در مرحله پیش آزمون، تعداد ۳۰ پرسشنامه تکمیل گردید و بدینوسیله مقدار آلفای کرونباخ استاندارد متغیر وابسته نهاده شدن مشارکت در تشکلهای تولیدی - صنفی برابر ۰/۸۶۱۴ محاسبه گردید که این مقدار برای انجام تحقیق قابل قبول است.

### نتایج و بحث

#### الف) ویژگیهای شخصی، اجتماعی و اقتصادی نمونه‌ها

##### ۱. سن

بر اساس اطلاعات به دست آمده، در میان پاسخگویان بیشترین فراوانی به رده سنی میان سال (۳۱-۵۵ سال) با ۴۵/۷ درصد و نیز رده سنی مسن (بالا تر از ۵۵ سال) با ۴۴/۲ درصد و کمترین فراوانی به رده سنی جوان (۳۰ سال و پایین تر) با ۱۰/۱ درصد اختصاص دارد. به این ترتیب ملاحظه می شود که ترکیب سنی جامعه مورد مطالعه عمدتاً شامل افراد میان سال و مسن است که دارای تجربه و اطلاعات مورد نیاز می باشند (جدول ۲).

##### جدول ۲. توزیع فراوانی کشاورزان مورد مطالعه بر حسب سن

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۳۰ و پایین تر	۱۴	۱۰/۱	۱۰/۱
۳۱-۵۵	۶۳	۴۵/۷	۵۵/۸
۵۵ و بالاتر	۶۱	۴۴/۲	۱۰۰
جمع	۱۳۸	۱۰۰	-

میانگین: ۵۱    انحراف معیار: ۱۵/۸۳    واریانس: ۲۵۰/۷۱    کمینه: ۲۰    بیشینه: ۸۲

مأخذ: یافته های تحقیق

بررسی نگرش کشاورزان.....

## ۲. وضع تأهل

براساس اطلاعات جمع آوری شده، اکثریت جامعه (۹۳/۵ درصد) متأهل و تنها ۶/۵ درصد از آنها مجرد هستند. براین اساس بیشتر افراد مورد مطالعه متأهل و دارای زندگی مستقل بوده‌اند (جدول ۳).

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل

وضعیت تأهل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
متأهل	۱۲۹	۹۳/۵	۹۳/۵
مجرد	۹	۶/۵	۱۰۰
جمع	۱۳۸	۱۰۰	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

## ۳. اندازه خانواده

اندازه خانواده یکی از شاخصهای پویایی فرد است. بنابراین اندازه خانواده افراد مورد مطالعه در این تحقیق براساس اطلاعات به دست آمده جدول ۴، از یک نفر تا دوازده نفر متغیر است به طوری که بیشترین فراوانی به تعداد خانوار ۱ تا ۵ نفر در یک خانواده (۵۲/۲ درصد) و کمترین آن به تعداد خانواده بالاتر از ۱۰ نفر (۳/۶ درصد) اختصاص دارد. تفاوت زیاد بین کم جمعیت ترین و پر جمعیت ترین تعداد اعضای خانوار به دلیل آن است که برخی پاسخگویان مجرد بوده‌اند.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تعداد اعضای خانواده

اندازه خانوار	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۵-۱	۷۲	۵۲/۲	۵۲/۲
۱۰-۶	۵۹	۴۲/۸	۹۵/۰۰
بالاتر از ۱۰	۵	۳/۶	۹۸/۶
بدون پاسخ	۲	۱/۴	۱۰۰
جمع	۱۳۸	۱۰۰	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۴. میزان تحصیلات

یکی از شاخصهای سنجش آگاهی افراد، میزان تحصیلات آنهاست. نتایج حاصل از جدول ۵ نشان می‌دهد که غالب افراد مورد مطالعه (یعنی ۳۸/۴ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی هستند. به این ترتیب مشخص می‌شود که بیشتر پاسخگویان دارای سواد خواندن و نوشتن می‌باشند. البته ۳۴/۱ درصد از پاسخگویان را نیز افرادی تشکیل می‌دهند که بی‌سوادند.

جدول ۵. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی سواد	۴۷	۳۴/۱	۳۴/۱
ابتدایی	۵۳	۳۸/۴	۷۲/۵
راهنمایی	۲۱	۱۵/۲	۸۷/۷
دیرستان	۶	۴/۳	۹۲/۰
دیپلم	۱۰	۷/۲	۹۹/۳
فوق دیپلم	۱	۰/۷	۱۰۰/۰
جمع	۱۳۸	۱۰۰	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۵. شغل اصلی

نتایج جدول ۶ نشان‌دهنده وضعیت اشتغال پاسخگویان بر حسب شغل اصلی است. بر این اساس بیشترین فراوانی پاسخگویان به شغل کشاورزی اختصاص دارد (۹۷/۲ درصد) و مابقی دامدار، بازنشته و معلم هستند. یادآور می‌شود که شغل جانبی افراد باقی مانده نیز کشاورزی است.

بررسی نگرش کشاورزان.....

**جدول ۶. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شغل اصلی**

شغل اصلی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کشاورزی	۱۲۴	۹۷/۲	۹۷/۲
دامداری	۲	۱/۴	۹۸/۶
بازنشسته	۱	۰/۷	۹۹/۳
معلم	۱	۰/۷	۱۰۰
جمع	۱۳۸	۱۰۰	-

مأخذ: یافته های تحقیق

**۶. مقدار اراضی کشاورزی**

از آنجا که شغل اصلی پاسخگویان کشاورزی است، لذا براساس جدول ۷، بیشترین فراوانی پاسخگویان مربوط به آنهایی است که بین ۱۰ تا ۵۰ هکتار زمین زراعی و یا باغ دارند و در این پژوهش «مالکان متوسط» نامیده می شوند. بعد از مالکان متوسط بیشترین فراوانی (یعنی ۳۲/۴ درصد) به «خرده مالکان» اختصاص دارد. اما کمترین فراوانی (یعنی ۷/۴ درصد) نیز متعلق به کشاورزانی است که بیشتر از ۵۰ هکتار اراضی تحت مالکیت داشته که «عمده مالک» نامیده شده اند.

**جدول ۷. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان زمین کشاورزی**

میزان زمین کشاورزی (هکتار)	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کمتر از ۵ (خرده مالک)	۴۴	۳۲/۴	۳۲/۴
۵-۱۰ (مالکان کوچک)	۲۱	۱۵/۴	۴۷/۸
۱۰-۵۰ (مالکان متوسط)	۶۱	۴۴/۹	۹۲/۶
بیشتر از ۵۰ (عمده مالک)	۱۰	۷/۴	۱۰۰
جمع	۱۳۶	۱۰۰	-

مأخذ: یافته های تحقیق

**۷. عضویت در گروه های هم آب**

جدول ۸ نشان دهنده توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب عضویت آنان در گروه های هم آب است. براساس جدول مذکور، ۹۸/۵ درصد از کشاورزان مورد مطالعه اظهار داشته اند که

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

عضو گروه‌های هم‌آب هستند. براین اساس می‌توان دریافت که یکی از مهمترین زمینه‌های مشارکت در منطقه مورد مطالعه، مشارکت در نحوه بهره‌برداری از منابع آبی است. همین درصد بالا خود اهمیت برنامه ریزی برای ساماندهی نحوه مشارکت کشاورزان در قالب گروه‌های هم‌آب به صورت نهادمند را نشان می‌دهد.

**جدول ۸. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب عضویت و یا عدم عضویت در گروه‌های هم‌آب**

عضویت در گروه‌های هم‌آب	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بلی	۱۳۵	۹۸/۵	۹۸/۵
خیر	۲	۱/۵	۱۰۰
جمع	۱۳۷	۱۰۰	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

**۸. عضویت و یا عدم عضویت در مجامع مشارکتی**

جدول ۹ به مقایسه توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان بر حسب عضویت در مجامع مشارکتی می‌پردازد. براین اساس در بین مجامع مشارکتی، بیشترین فراوانی عضویت به گروه‌های هم‌آب یعنی (۹۷/۱ درصد) اختصاص دارد که خود نشان‌دهنده اهمیت گروه‌های هم‌آب به عنوان یک تشکل سنتی در بین کشاورزان منطقه است. پس از گروه‌های هم‌آب بیشترین فراوانی عضویت به بنه و یا تشکلهای مشابه آن اختصاص دارد (۹۱/۳ درصد). این موضوع نیز نشانگر وجود تشکلهای سنتی مشارکتی در بین کشاورزان برای انجام امور زراعی و تقسیمات مربوط به زمین است که می‌تواند به عنوان یک راهکار مکمل در فرایند نهادینه شدن مشارکت کشاورزان مورد توجه و بازنگری و در کنار تشکلهای جدید، برای پیشبرد امور کشاورزان مورد استفاده قرار گیرد. اما کمترین فراوانی عضویت پاسخگویان مربوط به عضویت در تعاونیهای مشاع است (یعنی ۶/۵ درصد) که خود نمایانگر این واقعیت است که تعاونیهای مشاع به عنوان شیوه‌ای جدید در نظام بهره‌برداری زراعی در این منطقه ناشناخته‌اند و یا با استقبال خوبی مواجه نگردیده‌اند. در عین حال عضویت مجامع مشارکتی جدید مانند

بررسی نگرش کشاورزان.....

تعاونی تولید، تعاونی روستایی، طرحهای مرتعداری، تعاونی قالبیافی، تعاونی دامداری و مرغداری، گروههای معین دامداری هیچ کدام به اندازه مجامع مشارکتی سنتی در بین کشاورزان مورد مطالعه، شناخته شده و مورد اعتماد نیستند.

جدول ۹. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب عضویت یا عدم عضویت در مجامع مشارکتی

عضویت	بند		تعاونی روستایی		تعاونی تولید		تعاونی مشاع		طرح مرتعداری	
	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر
فراوانی	۱۲۶	۱۲	۹۷	۴۱	۵۴	۸۴	۹	۱۲۶	۱۶	۱۲۲
درصد	۹۱/۳	۸/۷	۷۰/۳	۲۹/۷	۳۹/۱	۶۰/۹	۶/۵	۹۳/۵	۱۱/۶	۸۸/۴

ادامه جدول ۹.

عضویت	تعاونی قالبیافی		گروه هم آب		تعاونی دامداری		گروه معین دام		شورای اسلامی	
	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر	بلی	خیر
فراوانی	۲۱	۱۱۷	۱۳۴	۴	۳۰	۱۰۸	۱۵	۱۲۳	۲۴	۱۱۴
درصد	۱۵/۲	۸۴/۸	۹۷/۱	۲/۹	۲۱/۷	۷۸/۳	۱۰/۹	۸۹/۱	۱۷/۴	۸۲/۶

مأخذ: یافته های تحقیق

### ب) نگرش کشاورزان در خصوص نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی

در این بخش به بررسی نگرش کشاورزان نسبت به نقش و عملکرد نهاد ترویج کشاورزی و ضرورت ایجاد سازمان کشاورزان روستا و اینکه آیا این تشکیلات می توانند تمام و یا بخشی از فعالیتها و وظایف نهاد ترویج کشاورزی را به انجام برسانند، مبادرت گردید. یافته های مورد نظر در قالب شش گویه در جدول ۱۰ آمده است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

جدول ۱۰. توزیع (درصد) فراوانی دیدگاه پاسخگویان نسبت به نقش آفرینی نظام ترویج

کشاورزی در ایجاد و تقویت سازمانهای کشاورزان روستا

ردیف	گزاره‌های توصیفی	خیلی کم	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	جمع
۱	تاکنون هیچ اقدامی از سوی مرکز ترویج کشاورزی برای سازماندهی کشاورزان صورت نگرفته است (بی توجهی نهاد ترویج به سازماندهی کشاورزان).	۲/۹	۱۹/۱	۳۳/۸	۳۲/۴	۱۱/۸	۱۰۰	
۲	مدیریت ترویج جهاد کشاورزی حداقل ماهی یک بار به روستای ما سر می‌زند (ارتباط مدیران ترویج با کشاورزان).	۱۶/۹	۳۰/۹	۳۴/۶	۹/۶	۸/۱	۱۰۰	
۳	مروجان کشاورزی هر هفته به مزرعه ما سرکشی می‌کنند.	۳۴/۸	۴۸/۶	۱۴/۵	۱/۴	۰/۷	۱۰۰	
۴	سازمانهای محلی باید در زمینه انتقال اطلاعات و دانش فنی به ترویج کمک کنند (ضرورت کمک سازمانهای محلی به ترویج کشاورزی).	۲/۲	۳	۷/۲	۳۸/۱	۳۹/۶	۱۰۰	
۵	سازمان کشاورزان می‌تواند جایگزین خوبی برای ترویج کشاورزی باشد.	۰/۷	۳/۷	۲۲/۸	۵۴/۴	۱۸/۴	۱۰۰	
۶	میزان استقبال از سازمان کشاورزان روستا	۰/۸	۰/۸	۲۳/۹	۴۱/۳	۱۸/۸	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

ج) بررسی اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در فعالیتهای ترویجی بخش کشاورزی در

سازمان کشاورزان روستا

در این زمینه پس از تعیین عوامل مؤثر در نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی در منطقه مورد مطالعه در هر یک از زیربخش‌های کشاورزی از پاسخگویان سؤال شد که اگر قرار باشد



بررسی نگرش کشاورزان.....

انجام برخی از فعالیتهای توسعه روستایی و کشاورزی به کشاورزان محول شود، فکر می‌کنید که روستای شما تا چه اندازه از این طرح استقبال می‌کند؟

در این راستا بیشترین فراوانی پاسخگویان به پاسخ «زیاد» با ۴۱/۳ درصد اختصاص داشته است. این درحالی است که ۱۸/۸ درصد نیز میزان استقبال کشاورزان از این طرح را «خیلی زیاد» عنوان کرده‌اند. از سوی دیگر تنها هشت درصد از پاسخگویان میزان استقبال از این روش را «خیلی کم» دانسته‌اند. به این ترتیب احتمال آنکه طرح سازمان کشاورزان روستایی مورد توجه کشاورزان و روستاییان قرار گیرد زیاد است و در عین حال می‌توان به میزان مسؤلیت‌پذیری کشاورزان در سازمانهای مشارکتی که با خواست و اراده خود آنان شکل گرفته پی برد.

بر این اساس پاسخگویان در زمینه‌های متعددی مورد سؤال واقع شدند به طوری که در مجموع میزان تمایل کشاورزان به مشارکت در سیاستهای بخش کشاورزی در ۹ محور مورد سؤال واقع شده است. نتایج مربوط به این بررسی در جدولهای ۱۱ تا ۱۹ آمده است. بدیهی است که اولویتهای پایین‌تر نیازمند تلاش بیشتر نهاد ترویج برای دستیابی به نتیجه مطلوب و جلب مشارکت کشاورزان است.

#### ۱. اولویت‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش زراعت

جدول ۱۱ نشان‌دهنده اولویت مورد نظر پاسخگویان از جهت میزان تمایل به مشارکت به عنوان همکار در ترویج زمینه‌های مربوط به زیربخش زراعت است که براساس میانگین رتبه‌ای منظم گردیده است.

اقتصادکشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

جدول ۱۱. اولویت‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش زراعت

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	همکاری در آموزش بذریاشی	۴/۳۶	۰/۷۰	۱۳۸
۲	مشارکت در ترویج استفاده از بذراصلاح شده	۴/۳۶	۰/۷۶	۱۳۸
۳	همکاری در آموزش سمپاشی و مبارزه با آفات	۴/۳۵	۰/۷۱	۱۳۸
۴	کمک به بهبود روشهای برداشت محصول	۴/۳۵	۰/۷۰	۱۳۸
۵	همکاری در آموزش روشهای آبیاری	۴/۳۳	۰/۷۵	۱۳۷
۶	مشارکت در آموزش روشهای مبارزه باعلفهای هرز	۴/۳۰	۰/۷۰	۱۳۸
۷	همکاری در آموزش روشهای کودپاشی	۴/۲۹	۰/۷۳	۱۳۸
۸	همکاری در آموزش شخم	۴/۲۸	۰/۷۴	۱۳۸
۹	مشارکت در آموزش چگونگی آماده‌سازی زمین	۴/۲۶	۰/۷۴	۱۳۸
۱۰	مشارکت در ترویج روشهای بازاریابی	۴/۲۱	۰/۸۷	۱۳۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۲. اولویت‌های زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش باغبانی

در جدول ۱۲ اولویتهای مورد نظر کشاورزان از جهت زمینه تمایل آنان به مشارکت

در ترویج و آموزش زمینه‌های مختلف زیربخش باغبانی براساس میانگین رتبه‌ای آمده است.

بررسی نگرش کشاورزان.....

جدول ۱۲. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش باغبانی

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	کمک به معرفی ارقام پرمحصول	۴/۲۶	۰/۸۳	۱۳۷
۲	همکاری در آموزش راه‌های تکثیر	۴/۲۵	۰/۸۵	۱۳۸
۳	مشارکت در بهبود روشهای کاشت	۴/۲۴	۰/۷۹	۱۳۸
۴	همکاری در آموزش روشهای هرس	۴/۲۴	۰/۷۵	۱۳۸
۵	کمک به شناسایی باغهای فرسوده	۴/۲۳	۰/۸۳	۱۳۸
۶	همکاری در آموزش روشهای بازاریابی	۴/۲۰	۰/۹۲	۱۳۸
۷	مشارکت و ترویج روشهای تبدیل محصولات باغی	۴/۱۴	۰/۸۸	۱۳۸
۸	همکاری در زمینه ترویج روشهای آبیاری قطره‌ای	۳/۸۷	۱/۲۲	۱۳۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

ملاحظه می‌شود که همکاری در زمینه ترویج روشهای آبیاری قطره‌ای در اولویت آخر قرار گرفته است.

### ۳. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش دام

از آنجا که شغل اصلی کشاورزان مورد مطالعه زراعت، باغداری و یا دامداری بوده، طبیعی است که پاسخگویان علاقه‌مند به مشارکت در ترویج برخی زمینه‌های مربوط به زیربخش دام باشند. جدول ۱۳ نشان‌دهنده زمینه تمایل کشاورزان به مشارکت در فعالیتهای ترویج امور دام برحسب اولویت است.

جدول ۱۳. اولویت‌های زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش دام

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	مشارکت در تغییر روشهای سنتی به نوین	۴/۲۸	۰/۸۱	۱۳۷
۲	همکاری در فعالیتهای دامپزشکی	۴/۲۰	۰/۸۶	۱۳۷
۳	کمک به اصلاح و بهبود روشهای تولید دام	۴/۱۸	۰/۸۵	۱۳۷
۴	مشارکت در ترویج بهینه‌سازی جایگاه دام	۴/۱۸	۰/۷۸	۱۳۶
۵	همکاری در بازاریابی و فروش محصولات دامی	۴/۱۶	۰/۹۴	۱۳۵
۶	کمک به بهبود وضعیت چرا	۴/۱۳	۰/۹۲	۱۳۶
۷	مشارکت در ترویج روشهای فرآورده‌های دامی	۴/۰۰	۰/۹۲	۱۳۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۴. اولویت‌های زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای نهاده‌ای و ماشین‌آلات کشاورزی

در این بخش برخی از زمینه‌های مشارکت مرتبط مکانیزاسیون کشاورزی مورد سؤال واقع شد. در این میان اولویتهای مورد نظر کشاورزان عمدتاً همکاری در معرفی نهاده‌های جدید و ترویج روشهای کاهش ضایعات به‌شمار می‌آیند (جدول ۱۴). براساس جدول ۱۴، ترغیب کشاورزان به استفاده مشارکتی از ماشینهای کشاورزی آخرین اولویت می‌باشد که خود نشانگر پایین بودن زمینه‌های مشارکت در این گونه موارد است.

بررسی نگرش کشاورزان.....

#### جدول ۱۴. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای نهاده‌ای و

##### ماشین‌آلات کشاورزی

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	همکاری در معرفی نهاده‌های جدید	۴/۳۴	۰/۷۱	۱۳۶
۲	کمک به ترویج روشهای کاهش ضایعات	۴/۲۹	۰/۹۸	۱۳۵
۳	همکاری در معرفی ماشین‌آلات و تجهیزات مناسب در منطقه	۴/۲۶	۰/۷۶	۱۳۷
۴	مشارکت در ترویج روشهای نگهداری ماشین‌آلات	۴/۱۹	۰/۷۸	۱۳۶
۵	همکاری در تعیین الگوی مکانیزاسیون محلی	۴/۰۷	۱/۰۰	۱۳۵
۶	ترغیب کشاورزان به استفاده مشارکتی از ادوات	۴/۰۵	۰/۹۶	۱۳۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

#### ۵. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش منابع طبیعی

جدول ۱۵ انعکاس دهنده نظر کشاورزان مورد مطالعه در زمینه میزان تمایل آنها برای

مشارکت در فعالیتهای زیربخش منابع طبیعی است.

کمک به ترویج بذرپاشی، همکاری در ترویج کودپاشی و مشارکت در ترویج

درختکاری اولویتهای اول تا سوم کشاورزان است.

جدول ۱۵. اولویت‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای زیربخش منابع طبیعی

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	کمک به ترویج بذریاشی	۴/۳۱	۰/۷۷	۱۳۶
۲	همکاری در ترویج کودپاشی	۴/۲۶	۰/۸۰	۱۳۶
۳	مشارکت در ترویج درختکاری	۴/۲۲	۰/۹۵	۱۳۶
۴	همکاری در جلوگیری از تخریب منابع طبیعی	۴/۱۹	۰/۸۳	۱۳۴
۵	کمک به احداث پارکهای روستایی	۴/۱۸	۱/۰۳	۱۳۵
۶	مشارکت در ترویج طرحهای آبخیزداری	۴/۱۱	۰/۷۵	۱۳۵
۷	همکاری در امر شناسایی و معرفی گیاهان دارویی	۳/۷۷	۱/۱۱	۱۳۷
۸	همکاری در طرح طوبی	۳/۶۶	۱/۱۷	۱۳۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

#### ۶. اولویت‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای امور زیربنایی

در این بخش کشاورزان از نظر میزان تمایل به همکاری و مشارکت در امور زیربنایی بخش کشاورزی در سازمان کشاورزان روستا مورد سؤال واقع شدند. نتیجه بررسی نشان می‌دهد که اولویت نخست آنها بر کمک به همکاری در مرمت، احیا، اصلاح کانالها و نهرها و قناتها متمرکز است، چرا که یکی از مشکلات کشاورزان منطقه مورد مطالعه سنتی بودن روشهای انتقال آب و نیز روشهای مرمت و نگهداری نهرها و دیگر سازه‌ها و منابع آبی است. اما پایین‌ترین اولویت، همکاری کشاورزان در جلوگیری از حفر بی‌رویه چاه است که ظاهراً آنها علاقه زیادی به مشارکت در این زمینه ندارند چرا که از نظر کشاورزان مسئله حفر چاه‌های عمیق و نیمه عمیق در این منطقه یکی از موانع پیشرفت فعالیتهای کشاورزی آنهاست و طبیعی است که آنها تمایل به همکاری در این زمینه نداشته باشند.

بررسی نگرش کشاورزان.....

جدول ۱۶. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در ترویج فعالیتهای امور زیربنایی

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	مشارکت در مرمت، احیا، اصلاح کانالها، نهرها، قناتها	۴/۳۴	۰/۷۵	۱۳۷
۲	کمک به اصلاح روشهای استحصال آب	۴/۱۲	۰/۸۱	۱۳۶
۳	ترغیب کشاورزان به تسطیح اراضی	۴/۱۲	۰/۷۹	۱۳۷
۴	همکاری در ترویج روشهای آبیاری تحت فشار	۳/۹۰	۱/۰۵	۱۳۵
۵	تشویق روستاهای مختلف به استفاده از منابع آبی مشترک	۳/۷۹	۱/۱۳	۱۳۷
۶	همکاری در جلوگیری از حفری رویه چاه	۳/۷۹	۱/۲۴	۱۳۵

مأخذ: یافته های تحقیق

#### ۷. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در زیربخش اقتصاد کشاورزی

سیاستهای اقتصادی در بخش کشاورزی همواره از جمله مهمترین سیاستهایی است که در بین کشاورزان با چالشهایی همراه بوده است. به همین دلیل میزان تمایل کشاورزان به مشارکت و همکاری در ترویج فعالیتهای مذکور در قالب سازمان کشاورزان مورد پرسش واقع شده است. بررسی نتایج جدول ۱۷ نشان می‌دهد که مهمترین اولویت کشاورزان کمک به ساماندهی ارائه و دریافت تسهیلات به نمایندگی از طرف کشاورزان عضو سازمان است. در این زمینه ترویج فرهنگ پس انداز در بین کشاورزان اولویت دوم را به خود اختصاص داده است. کمک به ساماندهی وضع بازار نیز آخرین اولویت کشاورزان در زیربخش‌های سیاستهای اقتصاد کشاورزی است.

جدول ۱۷. اولویت‌های مشارکت کشاورزان در زیربخش اقتصاد کشاورزی

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	کمک به ساماندهی ارائه و دریافت تسهیلات اعتباری از طرف کشاورزان	۴/۳۹	۰/۷۳	۱۳۷
۲	مشارکت در ترویج فرهنگ پس انداز	۴/۲۸	۰/۷۶	۱۳۷
۳	همکاری در ترویج بیمه محصولات	۴/۲۶	۰/۷۸	۱۳۷
۴	کمک به ترویج روشهای بازاریابی	۴/۱۷	۰/۸۹	۱۳۶
۵	کمک به ساماندهی بازار	۴/۰۸	۰/۹۳	۱۳۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

#### ۸. اولویت‌های مشارکت کشاورزان در زیربخش تحقیقات کشاورزی

جدول ۱۸ نشان‌دهنده میزان تمایل کشاورزان به مشارکت در فعالیتهای تحقیقات کشاورزی است. درحقیقت در این بخش برخی زمینه‌های مشارکت کشاورزان در تحقیقات کشاورزی مورد سؤال قرار گرفته است؛ امری که در صورت تحقق می‌تواند آثار بسیاری بر پیشرفت فعالیتهای ترویجی در بین مخاطبان داشته باشد. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که کشاورزان علاقه‌مند به همکاری در اجرای تحقیقات مزرعه‌ای در کنار محققان هستند و این موضوع اولویت نخست زمینه مشارکتی را به خود اختصاص داده است. اما کمک به ایجاد ارتباط با سازمانهای تحقیقاتی بیرونی آخرین اولویت مورد نظر را تشکیل داده که خود بیانگر این واقعیت است که در این خصوص باید در سطوح بالاتر اقدام کارشناسی و عمیقتر از طرف مدیریت سازمان کشاورزان روستا به عمل آید.



بررسی نگرش کشاورزان.....

جدول ۱۸. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در زیربخش تحقیقات کشاورزی

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	همکاری در انجام تحقیقات مزرعه‌ای با مشارکت زارعان	۴/۱۳	۰/۷۳	۱۳۶
۲	همکاری در انتقال نیازهای تحقیقاتی به ترویج	۴/۰۴	۰/۸۰	۱۳۶
۳	مشارکت در اجرای داوطلبانه طرحهای تحقیقی در مزارع نمایشی	۴/۰۲	۰/۹۳	۱۳۷
۴	کمک به شناسایی نیازهای تحقیقاتی کشاورزان	۳/۹۸	۰/۸۶	۱۳۷
۵	همکاری در ایجاد ارتباط با سازمانهای تحقیقاتی بیرونی	۳/۷۷	۰/۹۷	۱۳۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

#### ۹. اولویت زمینه‌های مشارکت کشاورزان در فعالیتهای زیربخش ترویج و نظام بهره‌برداری

یکی از مهمترین زیربخش‌های مورد نظر که می‌تواند در مجموعه بخشهای سازمان کشاورزان روستا نقش هماهنگ کننده ایفا نماید، زیربخش ترویج و نظام بهره‌برداری است. قطعاً میزان تمایل کشاورزان به مشارکت در زمینه‌های مرتبط با این زیربخش می‌تواند کمک بسزایی در پیشبرد اهداف توسعه در بخش کشاورزی بنماید. براین اساس جدول ۱۹ انعکاس دهنده زمینه‌های مشارکت کشاورزان بر حسب اولویت تمایل آنهاست. همکاری در دعوت از متخصصان و کارشناسان کشاورزی و کمک به برگزاری کلاسهای ترویجی از مهمترین اولویتهایی هستند که کارشناسان به آنها پاسخ مثبت داده‌اند. این موضوع خود بیانگر علاقه‌مندی کشاورزان به فراگیری دانش کشاورزی است. همیاری و مشارکت در سازماندهی زنان روستایی آخرین اولویت مورد نظر کشاورزان است که این مسئله ضرورت توجه بیشتر به ترویج و آموزش زنان روستایی را مورد تأکید قرار می‌دهد.

جدول ۱۹. اولویت‌های زمینه‌های مشارکت کشاورزان در فعالیتهای ترویج و نظام بهره‌برداری

اولویت	زمینه مشارکت	میانگین	انحراف معیار	N
۱	همکاری در دعوت از متخصصان و کارشناسان کشاورزی	۴/۳۴	۰/۶۶	۱۳۷
۲	کمک به برگزاری کلاسهای ترویجی	۴/۳۰	۰/۷۴	۱۳۷
۳	مشارکت در سازماندهی جوانان روستایی	۴/۲۸	۰/۷۹	۱۳۶
۴	کمک به ایجاد گروههای تعاونی	۴/۲۶	۰/۶۹	۱۳۷
۵	مشارکت در بهبود نظامهای زراعی	۴/۲۵	۰/۶۸	۱۳۶
۶	همکاری و سازماندهی رهبران محلی	۴/۰۸	۰/۹۷	۱۳۷
۷	مشارکت در اصلاح نظام تناوب براساس یکپارچگی و تمرکز کشت و چرا	۴/۰۷	۰/۸۸	۱۳۴
۸	مشارکت در احداث مزارع نمایشی	۴/۰۴	۰/۹۸	۱۳۷
۹	کمک به یکپارچه‌سازی اراضی	۴/۰۳	۰/۹۸	۱۳۷
۱۰	همکاری در انتقال یافته‌های تحقیقاتی	۴/۰۲	۰/۸۷	۱۳۷
۱۲	کمک به سازماندهی گروه‌های کوچک کشاورزان	۴/۰۰	۱/۰۰	۱۳۷
۱۳	همکاری در سازماندهی زنان روستایی	۴/۹۴	۱/۰۳	۱۳۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

### نتیجه‌گیری و پیشنهاد

۱. با توجه به یافته‌های تحقیق، نهاد و تشکیلات ترویج کشاورزی نقش و تأثیر بسزایی در نهادینه کردن مشارکت کشاورزان و ایجاد و تقویت تشکلهای تولیدی - صنفی دارا می‌باشد و لذا پیشنهاد می‌گردد در صورت نبود تشکلهای تولیدی - صنفی در روستاها و حوزه‌های تحت پوشش فعالیتهای ترویجی نسبت به ایجاد این تشکلهای یا سازمانهای کشاورزان

بررسی نگرش کشاورزان.....

روستا اقدام گردد و در صورتی که این سازمانها موجود باشند، بهره‌مندی از تواناییها و قابلیت‌های آنها در انجام امور مختلف ترویجی، تحقیقی و آموزشی به سرعت در دستور کار برنامه ریزان ومجریان محلی و منطقه‌ای قرار گیرد. در این راستا بهتر است کشاورزان پیشرو و علاقه‌مند به همکاری در فعالیتهای ترویجی شناسایی شوند و از قابلیت‌های آنها در پیشبرد برنامه‌های ترویج استفاده گردد. از سوی دیگر در صورت امکان، افراد تحصیل کرده هر روستا نیز در هر منطقه شناسایی شوند تا بتوان از توان کارشناسی و تخصصی آنها در حل مسائل و مشکلات روستایشان استفاده کرد.

۲. با مشاهده نتایج مربوط به مقایسه دیدگاه گروه‌های مورد مطالعه در زمینه میزان نهادینه شدن مشارکت کشاورزان در تشکلهای تولیدی - صنفی برحسب نوع مالکیت ارضی آنها پیشنهاد می‌شود که از بین گروه‌های مختلف کشاورزان با میزان مالکیت متفاوت، افراد علاقه‌مند و فعال شناسایی و دعوت به همکاری شوند تا به عنوان سرگروه، مأموریت تشکیل گروه‌های کوچک (گروه‌های تعاونی) متشکل از چهار تا هشت کشاورز را بر عهده گیرند و نهایتاً بتوانند در موقعیتهای مقتضی برنامه‌های مشارکتی ترویج کشاورزی را هدایت و نظارت کنند.

۳. نتایج بررسیهای مربوط به مقایسه توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان برحسب عضویت در مجامع مشارکتی نشان داد که بیشترین فراوانی عضویت به گروه‌های هم آب اختصاص دارد که خود نشاندهنده اهمیت گروه‌های هم آب به عنوان یک تشکل سنتی در بین کشاورزان منطقه است. پس از گروه‌های هم آب بیشترین فراوانی عضویت به بنه و یا تشکلهای مشابه آن اختصاص دارد. این موضوع نیز نشانگر وجود تشکلهای سنتی مشارکتی در بین کشاورزان برای انجام امور زراعی و تقسیمات مربوط به زمین است که می‌تواند به عنوان یک راهکار مکمل در فرایند نهادینه شدن مشارکت کشاورزان مورد توجه و بازنگری قرار گیرد. براین اساس پیشنهاد می‌شود برنامه ریزی برای ساماندهی مشارکت کشاورزان در فعالیتهای تولیدی و ترویجی با محوریت گروه‌های هم آب و به صورت نهادمند صورت پذیرد. از سوی

#### اقتصادکشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

دیگر استفاده از توانایی و ظرفیت سازمانها و تشکلهای موجود اعم از سنتی و جدید تا هنگام به وجود آمدن ساختار نوین برای ساماندهی مشارکت کشاورزان در مناطق روستایی در راستای تحقق اهداف پیش بینی شده ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا سازمانهای محلی مانند شورای اسلامی روستا، تعاونی تولید و مراکز خدمات کشاورزی در هر روستا نقش تعیین کننده‌ای در جلب مشارکت کشاورزان دارا می‌باشند.

۴. بررسی نتایج اولویت بندی میزان تمایل کشاورزان نیز بیانگر واقعیهایی است که در این باره اولویت اول و آخر تمایل کشاورزان به همکاری در زیربخش‌های مختلف سازمان کشاورزان روستا با بررسی دیدگاه‌های کشاورزان مورد مطالعه در مورد میزان تمایل آنان به مشارکت در هر یک از زیربخش‌های نه گانه نشان می‌دهد که بیشترین علاقه پاسخگویان در زیربخش زراعت مربوط به همکاری در آموزش بذریاشی و کمترین علاقه مندی مربوط به مشارکت در ترویج روشهای بازاریابی است. بیشترین تمایل در زیربخش باغبانی کمک به معرفی ارقام پرمحصول باغی و کمترین آن مربوط به همکاری در زمینه ترویج روشهای آبیاری قطره‌ای است. در زیربخش امور دام، بیشترین تمایل کشاورزان به مشارکت در تغییر روشهای سنتی به نوین و کمترین آن به مشارکت در ترویج روشهای تبدیل فرآورده‌های دامی اختصاص دارد.

در زیربخش منابع طبیعی بیشترین علاقه مندی کشاورزان به همکاری کشاورز در ترویج بذریاشی و کودپاشی (احیای مراتع) و کمترین علاقه مندی آنها به همکاری در طرح طوبی معطوف است. در زیربخش امور زیربنایی، کشاورزان بیشتر علاقه مندند در زمینه مرمت، احیا و اصلاح کانالها، نهرها و قنوات مشارکت نمایند، در حالی که تمایل چندانی به همکاری در جلوگیری از حفر بی‌رویه چاهها ندارند. در زمینه سیاستهای اقتصاد کشاورزی اولویت اول را کمک به ساماندهی فرایند ارائه و دریافت تسهیلات اعتباری از طرف کشاورزان اختصاص داده، در حالی که آخرین اولویت انتخابی آنها در این زیربخش، کمک به ساماندهی بازار کشاورزی است. در مورد تمایل کشاورزان به مشارکت در زیربخش تحقیقات کشاورزی

## بررسی نگرش کشاورزان.....

بیشترین اولویت به مشارکت در انجام تحقیقات مزرعه‌ای با حضور زارعان اختصاص دارد و کمترین آن به همکاری در ایجاد ارتباط با سازمانهای تحقیقاتی بیرونی مربوط می‌شود. سرانجام در مورد زیربخش ترویج و نظام بهره‌برداری، بالاترین گرایش کشاورزان مربوط به همکاری در دعوت از متخصصان و کارشناسان کشاورزی و کمترین آن مربوط به همکاری در سازماندهی زنان روستایی است. بر این اساس اولویتهای بالاتر را می‌توان مزیت‌هایی به حساب آورد که در هر زیربخش وجود دارند و می‌توانند در قالب سازمان کشاورزان روستا مورد استفاده تشکیلات ترویج قرار گیرند، در حالی که اولویتهای پایین نشان‌دهنده تمایل اندک کشاورزان نسبت به همکاری و مشارکت در زمینه مورد نظرند که طبیعتاً توجه بیشتر نهاد ترویج را طلب می‌کنند.

## منابع

۱. امیرانی، ه. (۱۳۷۸)، ضرورت تحول و بازنگری در نظریه‌های رایج ترویج در ایران، ماهنامه جهاد، سال نوزدهم، شماره‌های ۲۲۰ و ۲۲۱.
۲. سعیدی، م.، م. تیموری و ا. دانشوری (۱۳۷۹)، سازمان غیردولتی مددکاران ترویج کشاورزی ایران، دفتر مطالعات و بررسی روشهای ترویجی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، وزارت کشاورزی.
۳. کرمی، ع. (۱۳۷۶)، ترویج کشاورزی مسئله توسعه پایدار در ایران، ماهنامه جهاد، سال هفدهم، شماره‌های ۲۰۲ و ۲۰۳.
۴. گل محمدی، ف. و ا. شهبازی (۱۳۷۸)، نقش ترویج و آموزش در جلب مشارکت روستاییان در احداث و نگهداری بوستانهای روستایی استان اصفهان، ماهنامه جهاد، سال نوزدهم، شماره‌های ۲۲۰ و ۲۲۱.

## اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال نوزدهم، شماره ۷۵

۵. فلسفی، پ. (۱۳۸۳)، پروژه پایلوت جوادآباد از نگاه کارشناسان سازمان بهره‌وری آسیایی (APO)، گزارش نشست کاری تهران، معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری، وزارت جهاد کشاورزی.

۶. فلسفی، پ. و س. م. حسینی (۱۳۸۴)، بررسی چگونگی تأثیر ترویج کشاورزی بر فرایند نهادینه شدن مشارکت کشاورزان در پنجاه سال اخیر، "مطالعه موردی پنج روستای حوزه آبریز رودخانه حاجی عرب دهستان سگزآباد، شهرستان بوئین‌زهرا، استان قزوین"، مقاله اولین کنگره ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، کرج.

۷. فلسفی، پ. و س. م. حسینی (۱۳۸۴)، طراحی نظام دوسویه دانش و اطلاعات کشاورزی به منظور نهادینه کردن مشارکت کشاورزان در تشکلهای تولیدی، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۱۳ (۵۲): ۱۸۱-۲۰۴.

۸. قلی‌نیا، ج. و م. قربانی (۱۳۷۸)، تحلیل و تفسیر زیربخشهای مطرح در اقتصاد ترویج کشاورزی (چشم‌اندازی جدید)، *ماهنامه جهاد*، سال نوزدهم، شماره‌های ۲۲۰ و ۲۲۱.

۹. عباسیان جهرمی، ع. ا. ملک محمدی (۱۳۸۸)، نقش ترویج و آموزش کشاورزی در بهره‌وری و ضایعات محصولات کشاورزی، *ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران*.

۱۰. میرزایی، ر. ح. صدیقی و پ. فلسفی (۱۳۸۶)، ارزیابی نظام ترویج کشاورزی ایران، *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، جلد ۳، شماره ۲.

۱۱. منصورفر، ک. (۱۳۷۶)، روشهای آماری، دانشگاه تهران. تهران.

۱۲. منصورفر، ک. (۱۳۸۰)، تحلیل عاملی، جزوه درسی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، دانشکده کشاورزی کرج.

۱۳. نظری، ر. و ح. صدیقی (۱۳۸۶)، سیستمهای ارتباطی تحقیق- ترویج و کشاورز در ایران، (مقاله پوستری)، *ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران* (۱۳۸۸).

بررسی نگرش کشاورزان.....

۱۴. ویسی، ه. و ر. رضوانفر (۱۳۸۹)، ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA)، مبانی، رفتارها، تکنیکها و کاربردها، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

15. Bass, S. (1998), Participatory institutional development, Paper presented at the International Academic Exchange Conference on Sustainable Agriculture and Sand Control in Gansu Desert Area, China, 3-8 November 1997, Sustainable Development Department (SD), Food and Agriculture Organization of the United Nations.

16. Carney, D. (1996), Formal farmers organizations in the agricultural technology system: current roles and future challenges, Overseas Development Institute, UK.

17. Crowder, L. V. (1996), Partners in sustainable development: linking agricultural education institutions and farmer organizations, Sustainable Development Department (SD), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).

18. FAO (2002), Sustainable rural development: progress and challenges, Part 3: people's Participation, Sustainable Development Department (SD), Food and Agriculture Organization of the United Nations.

19. Santhanam, M.L. , Y. Sastry & S. Vijaya Kumar (1982), Human and social factors in people's participation, *Journal of Rural Development*, Hyderabad, India, 770-831.

20. Swanson, B.E. (1997), Improving agricultural extension, Food and Agricultural Organization of the United Nations, Rome .

21. Taylor, George R. (2000), Integrating quantitative and qualitative methods in research, University Press of Amriq.
22. Van Den Ban, A.W. & H.S. Hawkins (1990), Agricultural extension, Longman Scientific and Technical, UK.

